

Glimt fra 2. Verdenskrig i Højbjerg

Oplevet af: *Sonja Hjertebjerg*

Brændeovnen 1943

Vi var flyttet fra en løbesodslejlighed et andet sted i Højbjerg til en nyopført stor ejendom midt på gaden, der den gang hed Hads Herredsvej (i dag Oddervej). En moderne toværelses lejlighed med stort badeværelse og badekar. Noget ganske specielt på den tid. Der var også en loggia (en lukket altan). Der var kun en ganske lille brændeovn i den ene store stue. Her kunne der varmes vand eller koges kartofler ovenpå. Dette var for at spare på gassen. Træet vi fyrede med, samlede vi i skoven. På et tidspunkt kom en betjent ofte cyklende, når vi dukkede op fra skovbrynet og så os slæbe på de store poser. Så fik vi besked på at skynde os af vejen med det, da det var forbudt at samle træ i skoven. Lidt snu var jeg. Jeg meddelte mine forældre, at jeg bare kunne tage legevognen og lægge et tæppe ovenpå, så kunne jeg og en jævnaldrende veninde sammen gå hen i skoven og samle alle de små træstykker, der lå omkring roden af de fældede træer, og så kunne vi sætte vore små brødre ovenpå. Så lignede det en skovtur. Det synes begge vore forældre trods alt skulle prøves af. Betjenten kørte stadig sine kontroller, men nu med smil på læben hilste han glad på os hver dag, vi gik turen. Han vidste selvfølgelig godt, hvad der lå i vognen, men det var kamufleret godt af to 6-års piger og de to brødre på 2 år. Min far var smede- og maskinarbejder, så han kunne noget med hænderne. Han fik hurtigt fremstillet endnu en brændeovn. Den var rund. Far havde fundet et tykt og et par tynde rør på sin arbejdsplads, og fået lov at bringe det med hjem. Inden længe stod der to ovne i stuen, hvor der var varmt og dejligt, og maden kunne vi høre syde samtidig med at mor sparede gassen.

Mærkeligt nok var det den runde brændeovn, vi savnede mest, da krigen var ovre, hvor vi i øvrigt ret hurtigt fik lagt centralvarme ind i boligen.

Luftalarmen

Når der var luftalarm, skulle vi alle ned i kælderen. Vi børn, (vi var 17 i alt i ejendommen) var hver især pakket ind i tæpper. De store – d.v.s. min årgang - kunne selv gå ned ad trapperne med vores kæreste legetøj. Vi skulle altid skynde os. Det var også med at få en plads i det lille rum, hvor fædrene oftest måtte stå op. Ikke alle havde små taburetter, der kunne klappes sammen, men jeg husker min far havde én. Utroligt vi sad i den kælder, hvor der var 6 glaseruders ud til vejen, som lå plant med fortovet. Faldt der en bombe, ville rudernes glas dale ned over os, og vi ville være godt gennemskåret, hvis vi overhovedet overlevede. Måske var det årsagen til, at mor og far en dag besluttede, at vi ikke mere gik i kælderen, når alarmen lød, men i stedet anbragte os i badeværelset, hvor vi to børn blev lagt i badekarret omviklet af vore dyner. Jeg husker, de sagde, det var det sikreste rum i ejendommen, da der var en ydermur og to bærende mure omkring badeværelset, så skulle der falde en bombe, ville disse tre mure blive stående, og da vi boede på 1. sal, var der en vis mulighed for at overleve, hvis bomben faldt i huset. Jeg husker, jeg mange gange vågnede op i badekarret om morgenen, da vi ofte faldt i søvn. Mor og far så ikke nogen grund til at vække os, når alarmen afblæste.

Orkesteret

På et tidspunkt var der ”fest” i den lille omegnsby. Besættelsesmagten havde et orkester, som var indlogeret på Hotel Kragelund i Højbjerg, og hver morgen tidligt marcherede dette orkester forbi folks vinduer i denne lille by og drejede op ad Hads Herredsvej mod Skåde. Hvor de præcist skulle hen, er der ingen klare svar på, men undervejs passerede de en af

vore største værnemagere i Danmark, som uheldigvis havde bosat sig i Højbjerg. Han stod frækt på sin altan med løftet arm og råbte ”Heil Hitler”. Senere på eftermiddagen vendte orkestret tilbage igen, men om der her blev ”heilet”, melder historien intet om, men det var meget festligt med den dejlige marchmusik i byen – set med et barns øjne - og kunne virkelig få samlet folk i vinduerne. Børnene løb også efter orkesteret om morgenen, så langt de orkede.

I skoven

Vi brugte dengang at tage i skoven og plukke skovens vilde bær til syltetøj. Jeg var ret god til at komme rundt om de tornede grene og kunne få fat i de gode bær. Således stod jeg i min blomstrede overall en dag i den ”store gryde” – og havde de skønneste brombær foran mig. Hvor min mor var, husker jeg ikke – men pludselig stod der 2 tyske soldater foran mig, og bare snakkede løs til mig – på tysk. Jeg stak i et vræl og råbte på min mor, som kom farende i fuldt firspring (hun var et af AGF’s store svømmenavne og godt sportstrænet). Hun fik med fagter og store armbevægelser gjort de herrer forståeligt, at de intet havde at gøre der. Om det var forbudt eller ej, erindrer jeg ikke, men min mor fik sagt ”forbudt” så mange gange efter hinanden, at de vel har tænkt: ”Lad os komme væk fra den furie”.

Banegårdsgade, Århus

Mor skulle til tandlæge på Banegårdspladsen. Der lå et stort lækkert konditori og en blomsterhandler, hvor de skulle ind. I det store indgangsparti blev den 2-årige bror anbragt i sin klapvogn, og jeg skulle stå ved siden af og passe på ham. Det var lang tid at stå for to små børn, og da der pludselig lød voldsom støvletramp, blev jeg meget nysgerrig og gik ud på Banegårdspladsen med klapvogn og lillebror. Her væltede det ind med soldater. Bange var jeg ikke – men frygtelig nysgerrig, så da det store optog pludselig stod stille, blev jeg modigere og rundede hjørnet ved Banegårdsgade, hvor soldat ved soldat stod ned ad gaden.

Tyske vagter var gået ind i bagerforretningen og var i gang med at tømme forretningen for alt det brød, der var, og delte ud til de utallige soldater. Vagterne slæbte og slæbte disse store overfyldte kurve. Jeg hang op ad klapvognen og gloede på de snavsede soldater, og blev mødt af mange smil. En soldat tog mod til sig - trådte ind på fortovet og greb ud efter min lillebror, der var en lille lyshåret dreng i lyseblåt tøj. Drengen gik fra arm til arm. Da skreg jeg: ”Mor – mor” og for ind i opgangen, hvor vi burde være stået. Løb op ad trappen og for ind i klinikken. Det var en mor, der kom ned af trappen i en fart. Løb om hjørnet til Banegårdsgade og hen til sin lille søn. Soldaterne smilede venligt til min forskrækkede mor, og afleverede ham pænt, da hun rakte ud efter ham. Jeg husker tydeligt min mors store kraftige TAK – og derefter soldatens lille forsigtige ”tak – tak”. Vi fik efterfølgende forklaret, at det var polske trætte og sultne soldater på vej hjem, og ved at se den lille dreng, havde de fået stærkere hjemlængsel efter deres egne familier.

4. juli 1944 To fædre: min far og min morfar

Det var på Trekanten - ud for Mindeparken/Strandvejen/Oddervej – hvor en lille familie sad og nød det smukke sommervejr. Det var min mor, lillebror og mig samt min mormor og min jævnaldrende kusine. Vi havde været i vandet, og skulle til at indtage frokosten, da braget lød, og vi havde fri udsigt til Gasbeholderen inde i Havnen og kunne se flammer stige til vejrs. Med eet udbrød mor og mormor: ”Gasbeholderen er sprunget i luften”.

I en fart blev al bagage pakket sammen og proppet ned i klapvognen til min lillebror og op i cykelkurven hos min mormor, og så løb vi op ad Oddervej og hjem til vores lille hjem i Højbjerg. Jeg husker ikke meget af ordvekslingen mellem min mor og mormor på

hjemvejen. Stemmerne var fattede, men bekymrede, og ordene sagde "gas" - "far" - "luk for hannerne". Kvinderne fik lukket for gassens hovedhane, da vi kom hjem, og så kom en ulidelig ventetid, hvor vi alle bare sad i stuen og lyttede til radioen. Der var meget varmt.

De to mænd arbejdede med hver deres job i havnen. Morfar var ansat ved Christiani og Nielsen og far var ansat på Oliefabrikken.

Meget, meget sent kom far luskende ind af bagdøren. Vi kunne næsten ikke kende ham. Han var sodet og meget beskidt. Der blev grædt og råbt. Jeg forstod ikke ret meget, men far var hjemme. Så husker jeg fars fortælling. Alle ved havnen havde fået strenge ordrer til at blive i området - højtalervogne havde kørt rundt. Men far havde tænkt, at det gav han pokker i og smed sig på sin cykel og bare kørte og kørte, medens han hele tiden havde set sig tilbage. Han fortalte, at der havde været en uhyggelig stilhed på vejen, så det var nemt for ham at høre, hvis en bil nærmede sig. Det skete, som han nåede om hjørnet ved Mindeparken. I det fjerne hørtes højtalervognen, så han sprang af cyklen og smed den over hegnet ind i Mindeparken, hvorefter han selv sprang over, lige inden bilen rundede svinget. Far måtte desværre sidde der i mange timer, da bilen kørte frem og tilbage flere gange. Det var sent, inden han fik sneget sig hjem.

Hans beretning fra havnen var den, at et eller andet var tabt ned i et ammunitionsskib. Så det var ikke Gasbeholderen. Han havde været ret tæt på skadestedet, derfor var han meget sodet.

Morfar var ved det store brag sprunget op under den bro, han arbejdede ved, og havde gemt sig deroppe på nogle af metalstængerne, og der havde han hængt, til det blev mørkt, hvorefter han sneg sig hjem i Århus midtby. Han havde i den skrækkelige situation nærvær nok til at samle en stor pakke op, der blandt meget andet var faldet ned i vandet. Da papiret var revet i stykker, havde han skimtet, at det var stof, og da der var stor mangel på stof i 1944, tog han det med hjem bag på cyklen. Det blev senere syet om til dynebetæk til os alle sammen. Blåt- og hvidtørnet kradsende sengetøj, som vi bl.a. lå med, til vi flyttede hjemmefra. (Det blev blødere med årene gennem talrige vaske.)

Efterskrift

Underligt nok er det aldrig noget, familien har talt om, eller også har vi været for små. Set i dagens lys, kunne jeg da forestille sig, at begge mænd måske kunne have brugt krisehjælp. De klarede sig selv, og gjorde det godt.

Erindring fra Kragelundskolen, Højbjerg

Dagen efter min 6-års fødselsdag startede min skolegang. Dagen var den 30.marts 1944. Stedet var Kragelundskolen i Højbjerg, og det var en spændende start, men den 5. december 1944 ca. kl. 12,00 sker følgende: Jeg var ude på gangen efter et lommestørklæde i min jakkelomme. Det var det sidste klasseværelse på gangen, hvor skoleinspektørens kontor lå.

Pludselig hører jeg skarpe rungende støvletramp, og bliver så skræmt, at jeg gemmer mig under tøjet. Hænger mig i knagen og trækker benene op under sig. Ud af et lille kikhul i tøjet, kunne jeg se nogle uniformsklædte tyskere med lange blanke støvler på fødderne og kasket på hovedet. Hårde bank på inspektørens kontor og en masse råben og snak var der. Jeg fik listet mig ind i klassen igen. Rystende og bange refererede jeg til læreren og eleverne, hvad jeg havde set og oplevet. Læreren fik eleverne kaldt til ro, og forlod klassen. Hun kom hurtigt tilbage og bad os forholde os rolige. Inden for meget kort tid, halve timer eller få minutter, blev alle elever bedt om at gå lige hjem til vores forældre med beskeden om, at skolen var lukket. Tyskerne skulle bruge den til polske flygtninge. Herefter blev

eleverne indkvarteret i diverse ledige lokaler, kældre og i biografens aula. Jeg fik oplevelsen at komme i aulaen, hvor min klasse blev undervist sammen med den næste første klasse, der var kommet til i august måned. Vores klasselærere så vi ikke noget til efter denne hændelse, men i stedet tog regnelæreren over. Vi havde en god tid i den periode.

Dagen efter Danmark blev befriet, bremsede en ejendommelig lille lastbil med skorsten op foran biografen. Uopmærksom i timen – som jeg var – sad jeg og kiggede på optrinet udenfor. Her ankom tre – fem frihedskæmpere med hjelme, armbind og maskinpistoler direkte mod biografens dør. Den første mand var stor og fyldte meget i sin store sorte frakke, men jeg kendte min elskede klasselærer, og skreg hurtigt op: ”Lærer Jørgensen, lærer Jørgensen” – HANS smil glemmer jeg ALDRIG. Hvor var han glad for at se alle eleverne – hvor var han glad for, Danmark var frit.

Endnu et lille års tid gik, inden elever og lærer kunne vende tilbage til skolen. Der havde været et voldsomt hærværk mod bygningen og det efterladte inventar, som lærerne og de store elever ikke havde nået at fjerne, da skolen blev taget. Skolen måtte renoveres, men en kold januardag i 1946 samledes alle elever ved Frederikskirken i Skåde/Højbjerg, hvorfra vi gik i procession ned gennem Højbjerg (der ligger lidt dybt, som i et ’smørhul’), og herfra gik vi ad Kragelunds Alle op til skolen. Da det var en vinterdag, hvor bøgen endnu ikke var sprunget ud, havde alle elever i stedet fået en grangren i hånden, som vi svingede over vore hoveder, indtil skolen blev nået.

Dengang lå der foran skolen en meget stor utrolig flot græsplæne. Her samledes alle lærer og elever, og der blev holdt taler. Her blev FREDSEGEN plantet. Om den står der endnu, ved jeg faktisk ikke, men græsplænen er fjernet. Det var en festlig mindededag, som jeg ofte har tænkt tilbage på, men også fordi jeg stadig har nogle skolekammerater, jeg kan dele disse minder med.

Polske flygtninge

Ofte sås små flokke af kvinder og børn gående til eller fra Kragelundskolen ledsaget af en tysker med maskingevær. Hvad de skulle, fik vi aldrig svar på. Lidt naivt var de vel bare ude at gå tur. Hvem ved?

Efterskrift

Den ejendom, vi boede i, lå/ligger så centralt på nuværende Oddervej lige overfor Kragelunds Alle i Højbjerg, hvor trafikken, hvad den end måtte være, kunne følges fra lejlighedens vinduer.

Frihedsbudskabet

Jeg var syv år, min bror var tre år, og vi var lagt til at sove i far og mors dobbeltseng, for de ville gerne i biografen - lige på den anden side af gaden. Det var meget almindeligt den gang, at man kunne gå i biografen, når børnene sov, bare børnene vidste, hvor de var.

Pludselig blev vi vækket ved, at hoveddøren blev smækket op, og lyset blev tændt i entréen.

Vi blev omfavnet og kysset af far og mor. Far for ind i stuen og hev det forhadte rullegardin ned. På rullegardinet var der indvendigt malet et stort flot landskab med guldmaling af far, der også var kunstmaler. Vi kunne nu godt lide det smukke maleri, der hermed forsvandt for vore øjne. Derefter blev vores dannebrog sat frem og anbragt midt i vindueskarmen. Mor fandt et utal af lysestumper frem. Lys, som mor gennem lang tid havde indsamlet og gemt i skabet. Lysene blev også anbragt i vindueskarmen, alt imedens far og mor lo og fortalte.

Filmen var blevet stoppet midt i det hele. Lyset blev tændt, og biografdirektøren var kommet frem foran lærredet og fortalte, at "Danmark var frit". Der blev jublet i salen, og folk gav hinanden hånden, tog om hinanden og gav knus. Så løb de selvfølgelig hjem. Nu skulle der festes.

Vi børn blev sat op i vindueskarmen. Vinduerne blev smækket op, og så fik vi bud på at blive siddende. Imens løb far og mor ned på gaden til de hundredvis af borgere, og endnu ser jeg for mig det fantastiske syn af folk, der dansede i kæde ude på gaden, alt medens lysene brændte i vinduerne overalt.

Efterskrift.

Min bror har en erindring om, han havde efterladt lidt afføring på gulvtæppet, da han midt i glædesrusen i vinduet ikke kunne nå ud på toilettet. Jeg husker det ikke. Men dog en speciel detalje midt i alt det glædelige.

Gule Roser

"Er russerne væk fra Bornholm?" blev jeg spurgt i en restauration i Köln i 1957. Jeg kunne ikke tysk, men en gæst oversatte mit spæde svar. "Ja, de er væk, men der er huse i Rønne, der ikke er bygget op endnu". Den tyske gæst var meget brødbetyngt, og forklarede, at han havde været udsendt tysk soldat i Danmark, men havde aldrig haft ønsket om, at skulle ud og slå ihjel. Der var rigtig mange mennesker i restaurationen. Min mor og jeg var turister i et rejseselskab, der havde været en tur nede omkring Rhinen, og var nu på vej hjem til Århus. Stemningen var høj, og der blev skålet ofte i den tyske øl. Musikken spillede alle de velkendte tyske melodier, som gæsterne kunne synge med på. Smilene var store hos alle – undtagen én. Den tyske tidligere soldat. Han blev ved at holde mig i hånden, og blev ved at undskylde det, tyskerne havde gjort mod Danmark. Tårerne stod ham i øjnene. Ingen var i tvivl om hans oprigtighed. Han fik et stort glas fadøl af rejselederen som en trøst til ham. Til sidst rejste han sig – gik hen til en blomstersælger i restaurationen og kom tilbage med den skønneste buket gule roser, som han overrakte mig. Han bad mig tage til Danmark og undskylde på det tyske folks vegne, hvad de havde forvoldt af ondskab mod det danske folk i 2. verdenskrig. Buketten blev presset og ligger stadig i min scrapbog

Efterskrift: Lejlighed til at undskylde overfor en del af det danske folk, fik jeg, som nu er fyldt 70 år, mulighed for den 6. juli 2008 i Mindelunden i Ryvangen, hvor jeg endnu en gang var på besøg. Denne gang med en større gruppe fra Ældresagen i Hvidovre og med et tema, hvor alle var interesseret i to grave. Nemlig Citronens og Flammens. Dette var højaktuelt idet filmen om disse personer lige havde haft premiere i Danmark. Guiden kom i sit øvrige foredrag ind på russernes langvarige besættelse af Bornholm. Derfor tog jeg ordet, og bad om at måtte fortælle min historie og overbringe oplevelsen og undskyldningen fra Köln. Dette bad den kvindelige guide om lov til at bruge ved kommende fremvisninger, hvilket hun selvfølgelig fik lov til.